

І. М. МИКИТАСЬ. ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПЕРСОНАЛУ ДЕРЖАВНОГО ДЕПАРТАМЕНТУ УКРАЇНИ З ПИТАНЬ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Проаналізовано теоретичні положення щодо юридичної відповідальності персоналу Державного департаменту України з питань виконання покарань, сформульовано пропозиції щодо поліпшення його діяльності.

Ключові слова: персонал, юридична відповідальність, покарання.

Проанализированы теоретические положения в отношении юридической ответственности персонала Государственного департамента Украины по вопросам исполнения наказаний, сформулированы предложения в отношении усовершенствования его деятельности.

Ключевые слова: персонал, юридическая ответственность, наказание.

Theoretical works of scientific and practical workers are analysed in relation to legal responsibility of personnel of the State department of Ukraine on the questions of implementation of punishments, suggestions in relation to the improvement of its activity are formulated.

Key words: personnel, legal responsibility, punishment.

Реформування Державної кримінально-виконавчої системи України передбачає насамперед реформування кримінально-виконавчого законодавства, приведення його у відповідність з міжнародними нормами. Одним із етапів реформування кримінально-виконавчої системи вважається 1996 рік, коли Україну було прийнято в Раду Європи. Велика увага приділяється вирішенню питань, пов'язаних із реалізацією засудженими своїх прав та свобод, забезпеченням їх особистої безпеки. Тому в ст.1 Кримінально-виконавчого кодексу України передбачено: «Кримінально-виконавче законодавство України регламентує порядок виконання та відбuvання кримінальних покарань з метою захисту інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими».

Питання взаємовідносин держави та особи завжди були важливими для суспільної діяльності. Особливо актуальними є проблеми охорони прав та свобод особи від посягань як з боку інших осіб, так і держави. Важливим засобом забезпечення охоронної функції держави є юридична відповідальність. В процесі реалізації юридичної відповідальності відбувається безпосередній вплив держави на сферу юридично закріплених суб'єктивних прав та юридичних обов'язків.

До персоналу КВС належать особи рядового і начальницького складу, для яких служба в державній кримінально-виконавчій системі є державною службою особливого характеру, а також спеціалісти, які не мають спеціальних звань та інші працівники, які працюють за трудовими договорами. Персонал зобов'язаний своєю поведінкою і виконанням покладених на нього обов'язків позитивно впливати на засуджених для досягнення їх виправлення та ресоціалізації. Вся діяльність персоналу повинна бути спрямована на повернення засуджених осіб до суспільства після відбuvання покарань повноцінними громадянами¹.

Юридична відповідальність – це реакція держави на вчинення правопорушення, яка полягає в покладенні обов'язку на особу зазнати передбаченого законодавством за вчинення правопорушення примусового позбавлення певних цінностей, що їй належали.

Сутність та ознаки юридичної відповідальності досліджуються науковцями з таких галузей права, як конституційне, адміністративне, цивільне, трудове, кримінальне та ін. Професор С.М. Братусь зазначає, що юридична відповідальність – це обов'язок суб'єкта права зазнавати позбавлень державно-владного характеру, які полягають у встановленні певних додаткових обмежень або заборон і в примусі до виконання існуючих, встановлених законом чи волею сторін обов'язків².

В юридичній літературі юридичну відповідальність поділяють на види залежно від її функцій. 1. Правовідновлююча (цивільно-правова і матеріальна) – добровільне виконання правопорушником відповідальності. Державний примус застосовується у разі виникнення конфлікту між учасниками правовідносин. 2. Штрафна (каральна) (кримінально-правова, адміністративно-правова) – проявляється примус: а) в обмеженні прав особи, яка притягається до відповідальності (позбавлення права обіймати певні посади); б) у накладенні додаткових обов'язків обтяжуючого характеру (штраф, встановлення режиму індивідуального ліцензування тощо).

Отже, розглядаючи питання юридичної відповідальності персоналу Департаменту, необхідно зупинитись на аналізі різних видів юридичної відповідальності: матеріальної, дисциплінарної, адміністративної, кримінальної. Матеріальна відповідальність настає за вчинене майнове правопорушення, шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації робітниками та службовцями при виконанні ними своїх трудових обов'язків. Матеріальна відповідальність державних службовців настає за порушення покладених на них трудових обов'язків, внаслідок чого державному органу, підприємству, установі, організації заподіяно матеріальної шкоди. Матеріальна відповідальність може бути накладена незалежно від притягнення службовця до дисциплінарної, адміністративної або кримінальної відповідальності за те саме порушення³.

Відповідно до ст. 13 Закону України «Про боротьбу з корупцією» від 05.10.1995 №356/95-ВР державні службовці притягаються також до матеріальної відповідальності за вчинення корупційних діянь, що не містять складу злочину і не тягнуть кримінальної відповідальності, наприклад: збитки, заподіяні державі, підприємству, установі, організації незаконним використанням приміщень, засобів транспорту і зв'язку, іншого державного майна або коштів, підлягають відшкодуванню винними особами, уповноваженими на виконання функцій держави, на загальних підставах і умовах матеріальної відповідальності працівників та військовослужбовців⁴.

Юридична відповідальність, яка полягає в обов'язку працівника відповідати перед роботодавцем за дисциплінарний проступок і зазнавати дисциплінарних санкцій, передбачених законодавством про працю, є дисциплінарною відповідальністю⁵.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про державну службу» одним з основних принципів державної служби є принцип персональної відповідальності за виконання службових обов'язків і дисципліни. Ст. 14 Закону України «Про державну службу» передбачено, що дисциплінарні стягнення застосовуються до державно-

го службовця за невиконання чи неналежне виконання службових обов'язків, перевищення своїх повноважень, порушення обмежень, пов'язаних з проходженням державної служби, а також за вчинок, який порочить його як державного службовця або дискредитує державний орган, в якому він працює⁶. До персоналу Департаменту, крім дисциплінарних стягнень, передбачених Кодексом законів про працю України, на підставі статутів та положень про дисципліну і спеціальних нормативних актів можуть застосовуватися такі заходи дисциплінарного впливу: попередження про неповну службову відповідність; затримка до одного року у присвоєнні чергового звання або у призначенні на вищу посаду.

Адміністративна відповідальність настає при порушенні загальнообов'язкових правил і норм, чинних у народному господарстві, соціальній сфері, управлінні. Підставою адміністративної відповідальності є адміністративне правопорушення (проступок), визначення якого міститься в ч. 1 ст. 9 КпАП - протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність⁷.

Адміністративно-правовий механізм боротьби з корупцією був оформлений з прийняттям 10 жовтня 1995 року Закону України «Про боротьбу з корупцією»⁸, який встановлює норми права, що забороняють вчинення корупційних діянь, які не містять ознак злочину, а також інших правопорушень, пов'язаних з корупцією.

Департаментом постійно проводяться організаційно-практичні заходи, які спрямовані на боротьбу з організованою злочинністю та корупцією. З метою належного виконання плану заходів щодо реалізації Концепції подолання корупції в Україні «На шляху до доброчесності» на період до 2010 р., затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15.08.2007 р. №657, Департаментом проведена наступна робота. Так, було розроблено ряд відповідних планів заходів щодо проведення профілактичної роботи серед персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України, недопущення скоєння ним правопорушень з корупційними ознаками, службових злочинів тощо.

Працівниками всіх служб територіальних органів управління Департаменту, у відповідності до запланованих заходів, постійно здійснюється перевірка по напрямках своєї діяльності щодо дотримання персоналом установ виконання покарань та слідчих ізоляторів вимог Законів України «Про боротьбу з корупцією», «Про державну службу» та інших нормативно - правових актів антикорупційного законодавства.

У результаті проведення комплексу профілактичних та оперативно-розшукових заходів протягом 2008 р. виявлено 78 працівників органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів, які вчинили правопорушення з корупційними ознаками. Найбільша кількість порушень виявлена протягом 2009 р. у Харківській, Запорізькій, Київській, Херсонській, Дніпропетровській та Донецькій. За порушення вимог ст. 1 Закону України «Про боротьбу з корупцією» судами до адміністративної відповідальності притягнуто 68 працівників (46 осіб молодшого, 17 середнього та 5 старшого начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України). За порушення вимог ст. 5 вказаного Закону, що виявилось у роботі за сумісництвом, зайняті підприємницькою діяльністю, сприяні юридичним особам у здійсненні ними підприємницької діяльності до адміністративної відповідальності судами притягнуто 10 працівників (1 вільно-

найманий працівник, що виконував функції держави, 4 особи молодшого, 3 середнього та 2 старшого начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України). Щодо всіх цих осіб судами застосовані штрафні санкції у сумі від 255 до 600 грн.

У результаті проведення комплексу профілактичних та оперативно-розшукових заходів протягом 2009 р. виявлено 82 працівника установ виконання покарань та слідчих ізоляторів, які вчинили правопорушення з корупційними ознаками та притягнуті до адміністративної відповідальності. Найбільша кількість порушень виявлена протягом 2009 року у Херсонській, Запорізькій, Київській, Одеській, Донецькій та Харківській областях. Внаслідок порушень вимог статті 1 Закону України «Про боротьбу з корупцією» судами до адміністративної відповідальності притягнуто 78 працівників (4 особи рядового, 52 особи молодшого, 16 осіб середнього та 6 – старшого начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України). За порушення спеціальних обмежень, спрямованих на попередження корупції, передбачених статтею 5 вказаного Закону, що виразилось у роботі за сумісництвом, сприянні юридичним особам у здійсненні ними підприємницької діяльності та наданні незаконних переваг засудженому, до адміністративної відповідальності судами притягнуто 4 працівники (3 особи молодшого та одна старшого начальницького складу). Щодо всіх цих осіб судами застосовані штрафні санкції у сумі від 400 грн. до 850 грн.

За кожним виявленим фактом корупційного діяння або вступу в позаслужбові стосунки, вчиненого персоналом Державної кримінально-виконавчої служби України, проводиться всебічна і об'єктивна перевірка, матеріали за її результатами надсилаються до СБУ чи МВС для прийняття рішення щодо притягнення таких осіб до адміністративної відповідальності згідно з вимогами Закону України «Про боротьбу з корупцією».

Особливості підстав адміністративної відповідальності службових осіб полягають у тому, що вони несуть таку за порушення встановлених загальнообов'язкових правил своїми власними діями, у тому числі неправомірними вказівками, виконуючи які, підпорядковані їм службовці, інші працівники порушують встановлені правила. Службові особи можуть нести адміністративну відповідальність і за невиконання заходів щодо забезпечення виконання правил іншими особами, якщо забезпечення їх дотримання входить до кола службових повноважень цих службових осіб.

Що стосується кримінальної відповідальності, то вона настає за вчинення злочинів, вичерпний перелік яких міститься в Кримінальному кодексі України, тобто встановлюється лише законом, настає з моменту офіційного обвинувачення, реалізується виключно в судовому порядку.

Кримінальна відповідальність персоналу кримінально-виконавчої системи настає за вчинення суспільно небезпечних, винних діянь, які виразились у зловживанні владою або службовим становищем, невиконанні або неналежному виконанні службових обов'язків, тобто за злочини у сфері службової діяльності⁹.

Розділом XVII Кримінального кодексу України від 05.04.2001р. визначено перелік злочинів у сфері службової діяльності. Окремі категорії персоналу можуть вчинити злочини, які не розглядаються у зазначеному розділі, то в такому разі персонал може нести відповідальність за вчинене діяння на рівні з громадянами.

Таким чином, в умовах державотворення в Україні, а відповідно й ускладнен-

ня завдань та функцій держави, роль і значення державної служби невинно зростають. Останнім часом законодавчими та виконавчими органами здійснені певні заходи щодо вдосконалення правового регулювання державно-службових відносин та організації державної служби.

Отже, доцільно розробити та прийняти Положення про матеріальну відповідальність керівників центрального органу виконавчої влади з питань виконання покарань та його територіальних органів управління за шкоду, заподіяну державі.

Серед видів юридичної відповідальності найменше правове забезпечення має саме дисциплінарна відповідальність. За наявності суперечностей і неточностей в нормах, які регулюють механізм дисциплінарної відповідальності персоналу Департаменту, можуть привести до таких негативних наслідків, як необґрунтоване притягнення до дисциплінарної відповідальності або не притягнення до відповідальності дійсного правопорушника. Отже норми, які регулюють підстави та порядок дисциплінарного провадження щодо працівників Департаменту, необхідно розмістити в Законі України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» передбачивши, розділ «Дисциплінарна відповідальність». Це відповідає вимогам п.22 ч.1 ст. 92 Конституції України, згідно з яким виключно законами визначаються діяння, які є дисциплінарними правопорушеннями та відповідальність за них. В розділі, який пропонується додати, вважаємо за доцільне викласти виключний перелік дій, за які застосовуються дисциплінарні стягнення.

1. *Про Державну кримінально-виконавчу службу України*: Закон України № 2713-IV від 23.06.05 року: за станом на 11.06.2009 // [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.rada.gov.ua. 2. *Братусь С.Н.* Юридическая ответственность и законность (очерк теории). – М.: Юрид. лит., 1976. – 216 с. 3. *Битяк Ю.П.* Державна служба в Україні: проблеми становлення, розвитку та функціонування: Дис. ... доктора юрид. наук. – Х., 2006. – 419 с. 4. *Про боротьбу з корупцією*: Закон України від 05.10.1995 № 356/95-ВР: за станом на 11.03.2007 // ВВР України. – 1995. – № 34. – Ст. 266. 5. *Битяк Ю.П.* Цит. праця. – С. 262-263. 6. *Про Державну службу*: Закон України № 3723-XII від 16 грудня 1993 року: за станом на 22.05.2008 // ВВР України. – 1993. – № 52. – Ст. 490. 7. *Кодекс України про адміністративні правопорушення* від 07.12.1984 № 8073-X: за станом на 23.07.2009 // ВВР УРСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122. 8. *Про боротьбу з корупцією*: Закон України від 05.10.1995 № 356/95-ВР: за станом на 11.03.2007 // ВВР України. – 1995. – № 34. – Ст. 266. 9. *Битяк Ю.П.* Цит. праця. – С. 68.